

EDUSKUNNAN OIKEUSASIAMIES

EDUSKUNNAN
OIKEUSASIAMIEHEN
KERTOMUS VUODELTA
2023

Vammaisten henkilöiden oikeudet

Sisällysluettelo

3.4 Vammaisten henkilöiden oikeudet

3.4.1 Kansallisen rakenteen toiminta	62
Vammaistiimi	62
Ihmisoikeuskeskus	62
Vammaisten ihmisoikeuskomitea (VIOK)	63
Kansallinen yhteistyö	63
Kansainvälinen yhteistyö	63
3.4.2 Laillisuusvalvonta	64
Kantelut ja omat aloitteet	64
Esitys	65
Tarkastukset	65
Lausunnot	66
3.4.3 Tarkastushavainnot ja ratkaisuja esteettömyydestä ja saavutettavuudesta	66
Tarkastushavainnot	67
Kanteluratkaisuja	69
3.4.4 Omat aloitteet	72
Vammaisten henkilöiden sosiaalipalvelujen turvaaminen häiriötilanteissa	72
Rajoitustoimenpidemenettelyt ja erityishuolto-ohjelmien laatiminen	73
3.4.5 Ratkaisuja sosiaalihuollon alalta	73
Puutteita ja menettelyvirheitä vammaisten lasten oikeuksien toteutumisessa	73
Vammaispalveluiden järjestäminen ja päätöksenteko	74
Muita ratkaisuja	75
3.4.6 Ratkaisuja opetuksen alalta	78
3.4.7 Ratkaisuja terveydenhuollon alalta	79
3.4.8 Ratkaisu alue- ja paikallishallinnon alalta	79
Laitosäänestysjärjestelyt psykiatrisella osastolla	79

3.4

Vammaisten henkilöiden oikeudet

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain mukaan oikeusasiamies huolehtii yhdessä Ihmisoikeuskeskuksen ja sen ihmisoikeusvaltuuskunnan kanssa YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen täytäntöönpanon edistämisestä, suojelusta ja seurannasta. Nämä riippumattoman kansallisen rakenteen edellä mainitut toimijat muodostavat Suomen kansallisen Ihmisoikeusinstituution, jolle ensimmäisen yhteisesti osoitetun erityistehtävän sisältöä on selostettu laajemmin viimeksi vuoden 2022 kertomuksessa.

Toimintavuonna asiaryhmän ratkaisijana toimi AOA Maija Sakslin, pääesittelijänä esittelijäneuvos Minna Verronen ja esittelijöinä vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha-Pekka Konttinen sekä notaari Sofie Roininen (1.4.2023 lukien).

3.4.1

KANSALLISEN RAKENTEEN TOIMINTA

VAMMAISTIIMI

Kanslian vammaistiimi oli vuoden 2023 aikana tiiviisti yhteistyössä vammaisten ihmisoikeuskomitean (VIOK) kanssa. Komitean ja vammaistiimin kokouksissa esiin tulleista asioista keskusteltiin luontevasti puolin ja toisin, koska kaksi vammaistiimin jäsentä oli asiantuntijajäsenenä myös vammaisten ihmisoikeuskomiteassa.

Vammaistiimi päivitti kaikilla OA:n tarkastuksilla käytettävää tarkastuslomaketta lisäämällä siihen arvioitavaksi asiaksi tieto- ja viestintäympäristön saavutettavuuden.

Vammaistiimin jäsenet luentoivat tai pitivät alustuksen vammaisten henkilöiden oikeuksista seuraavissa tilaisuuksissa:

- ympäristöministeriön asettaman esteettömyystyöryhmän kokous 13.1.2023.
- Barnahusin ja THL:n webinaari Kehitysvammaisten lasten ja nuorten tukemisesta väkivaltakokemusten jälkeen 15.1.2023
- THL:n vammaispalvelujen neuvottelupäivät 9.2.2023
- Autismiliiton Kuormitus ja kaaos -webinaari 26.9.2023.
- Henkilökohtaisen avun päivä 15.11.2023.
- Careeria-ammattioppilaitoksen opiskelijoiden tapaaminen 4.12.2023
- tietoisuusteettömyyden ja saavutettavuuden huomioinnista tarkastuksilla EOA:n kanslian uusille työntekijöille 18.12.2023

IHMISOIKEUSKESKUS

Ihmisoikeuskeskus (IOK) antoi lausunnot sosiaali- ja terveysministeriölle vammaispalvelulain voimaantulon siirtämisestä (IOK/37/2023) ja sen soveltamisalan rajaamisesta (IOK/8059/2023). Lisäksi IOK lausui Euroopan komissiolle EU:n vammaiskortista (IOK/25/2023). IOK otti myös kantaa vammaisten ihmisten oikeuksien toteutumiseen muun muassa lausunnossaan Istanbulin sopimuksen täytäntöönpanon väliraportista (IOK/21/2023), lisälausunnossaan YK:n lapsen oikeuksien komitealle (IOK/23/2023) sekä lausunnossaan eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle indeksitarkistusten jäädyttämisestä ja lapsilisälain muuttamisesta (IOK/7300/2023).

IOK osallistui yhdessä ihmisoikeusvaltuuskunnan vammaisten ihmisoikeuskomitean (VIOK) kanssa YK:n vammaisten oikeuksien komitean työhön Suomen ensimmäisen määräaikaissraportin raportin käsittelyn valmistelussa. IOK osallistui myös komitean järjestämään keskusteluun kysymyslistaan (List of Issues) liittyen Genevessä 11.-15.9.2023.

IOK antoi yhteistyössä EOA:n kanssa lausunnon YK:n vammaisten oikeuksien komitealle IOK/39/2023.

VAMMAISTEN IHMISOIKEUSKOMITEA (VIOK)

Vammaisten ihmisoikeuskomitea (VIOK) – ihmisoikeusvaltuuskunnan pysyvä jaosto – kokoontui vuoden aikana viisi kertaa. Kokouksissa käsiteltiin muun muassa Euroopan Unionissa vireillä olevia vammaisten ihmisten oikeuksiin liittyviä kysymyksiä, YK:n vammaisyleissopimuksen Suomen määräaikaissraportin käsittelyn valmistelua, vammaisten ihmisten oikeuksia työelämässä, hallitusohjelman vaikutuksia vammaisten ihmisten toimeentuloon sekä yritys vastuukysymyksiä. Useimmissa kokouksissa oli mukana ulkopuolinen alustaja. Kaikissa kokouksissa esiteltiin lyhyesti myös uusia verkossa julkaistuja OA:n ratkaisuja.

Komitean jäsenet ja asiantuntijajäsenet osallistuivat asiantuntijoina CRPD-komitean yleiskommenttien suomen- ja ruotsinkielisten käännösten terminologian tarkistustyöhön.

KANSALLINEN YHTEISTYÖ

Viranomaisyhteistyötä ja tapaamisia on ollut Valviran ja aluehallintovirastojen, yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston, lapsiasiavaltuutetun, yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan ja THL:n kanssa sekä eri sidosryhmien kanssa. Valviran ja aluehallintovirastojen kanssa yhteistyö on muun muassa liittynyt tarkastuksiin ja tarkastuskohteiden valintaan.

Vammaistiimin edustaja osallistui toimintavuonna asiantuntijana valtioneuvoston PIO-verkostossa, vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnassa (VANE) ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen vammaispalveluiden käsikirjan ruotsinkielisessä asiantuntijaryhmässä. Edellä todettujen lisäksi vammaistiimistä osallistuttiin myös itsemääräämisoikeuslainsäädännön valmistelun seurantar ryhmään ja EU:n alue- ja rakennepolitiikan ohjelman Euroopan sosiaalirahaston seurantakomiteaan.

Vammaistiimi seuraa eduskunnan vammaisasiain yhteistyöryhmän (VAMYT) toimintaa ja viestintää sekä osallistuu sen järjestämiin tilaisuuksiin.

KANSAINVÄLINEN YHTEISTYÖ

Ihmisoikeuskeskus ja eduskunnan oikeusasiamies osallistuivat YK:n vammaisyleissopimuksen osapuolikokoukseen New Yorkissa kesäkuussa 2023. IOK osallistui ENNHRI:n CRPD-työryhmän kokouksiin.

Vammaistiimin edustajat seurasivat säännöllisesti YK:n vammaiskomitean ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöä sekä muuta vammaisten henkilöiden oikeuksiin liittyvää keskustelua.

3.4.2 LAILLISUUSVALVONTA

YK:n vammaisyleissopimus määrittelee vammaisiksi henkilöiksi ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa. Esimerkiksi muistisairaat henkilöt ja psykiatriset potilaat kuuluvat siten sopimuksen soveltamisalaan.

Oikeusasiamies valvoo vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista kaikissa viranomaisissa ja kaikissa julkista tehtävää hoitavissa yksityisissä toimijoissa riippumatta siitä, minkä hallinnonalan viranomaisesta tai toimijasta on kyse. Kaikki kanteluasiat tilastoidaan ensisijaisesti niiden viranomaisahojen ja hallinnonalojen (sosiaalihuolto, sosiaalivakuutus, terveydenhuolto, opetus- ja kulttuuriviranomaiset jne.) mukaan, joita ratkaisuihin arvioidaan. Osa ratkaistuista vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevista laillisuusvalvonta-asioista kuului useampaan hallinnonalaan. Tässä jaksossa käsitellään hallinnonalasta riippumatta sellaisia asioita, joissa vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen on keskeistä. Vammaisten henkilöiden oikeuksien laillisuusvalvontaa on tarkasteltu vuosikertomuksessa omassa jaksossaan vuodesta 2014 lukien.

Vammaisten henkilöiden oikeuksien laillisuusvalvonta kohdistuu erityisesti perusoikeuksina turvattujen välttämättömän toimeentulon ja huolenpidon sekä riittävien sosiaali- ja terveyspalvelujen toteutumiseen, yhdenvertaisuuteen, oikeusturvaan, esteettömyyteen ja saavutettavuuteen sekä itsemääräämisoikeuden toteutumiseen ja osallisuuteen yhteiskunnassa. Julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä.

Hyvinvointialueiden vammaispalvelut on tärkeä laillisuusvalvonnan kohde. Monet kantelut koskivat puutteita palvelusuunnitelmien ja erityishuolto-ohjelmien laatimisessa tai palveluja koskevassa neuvonnassa ja ohjauksessa, viivästyksiä ja menettelyvirheitä päätöksenteossa ja muussa asian käsittelyssä.

Tarkastukset muodostavat olennaisen osan laillisuusvalvonnassa, koska vammaiset henkilöt eivät aina kykene itse kantelemaan. Pääsääntöisesti tarkastukset tehdään ennalta ilmoittamatta. Asumis- ja laitospalveluissa tarkastuksilla valvonnan kohteina ovat vammaispalveluja antavat sekä julkiset että yksityiset toimijat, niiden omavalvonta sekä palveluista järjestämis- ja valvontavastuussa olevat hyvinvointialueet. Yksityisten palveluntuottajien on katsottu hoitavan julkista tehtävää silloin, kun ne tuottavat palveluitaan viranomaisen toimeksiannosta ostopalveluna tai palveluseteliä vastaan. OA valvoo myös muita valvontavastuussa olevia erityisvalvontaviranomaisia, kuten Valviraa ja aluehallintovirastoja.

Oikeusasiamiehen voi toimiessaan kansallisena valvontaelimenä (OPCAT) käyttää apunaan nimeämiään asiantuntijoita, joilla on valvontaelimen tarkastustehtävän kannalta merkityksellistä asiantuntemusta. OA:lla on käytettävissään muun muassa terveydenhuollonalan asiantuntijoita, joista kaksi on kehitysvammalääkäreitä. Lisäksi käytettävissä on asiantuntijoita, jotka ovat itse vammaisia henkilöitä. Koulutuksen jälkeen OA voi kutsua heidät mukaan OPCAT-kohteiden tarkastuksille asiantuntijaroolissa.

KANTELUT JA OMAT ALOITTEET

Asiaryhmään tilastoituja kanteluita ja omia aloitteita ratkaistiin eri hallinnonaloilla yhteensä 265 (247 vuonna 2022). Toimenpiteisiin johti 58 asiaa (22 %). Toimenpideprosentti oli pienempi kuin edellisenä vuonna (33 %), mutta edellisten vuosien tapaan oikeusasiamiehen kanslian keskiarvoa (13 %) korkeampi. Kolmessa vammaispalveluja koskevassa asiassa annettiin huomautus.

Käsityksen lausumiseen johti 50 (44) ja muuhun toimenpiteeseen 5 (22) asiaa. Ratkaisuja pyritään enenevässä määrin julkaisemaan myös oikeusasiamiehen verkkosivuilla www.oikeusasiamies.fi.

Eniten vammaisia henkilöitä koskevia ratkaisuja 170 (189 vuonna 2022) oli edellisvuosien tapaan sosiaalihuollon hallinnonalalla. Hyvinvointialueiden tehtävänä on ollut 1.1.2023 lukien huolehtia sosiaalipalvelujen, kuten kehitysvammaisten erityishuollon ja vammaisuuden perusteella järjestettävien palvelujen ja tukitoimien sekä muistisairaiden palveluiden järjestämisestä.

Vammaispalvelulain mukaisista palveluista (121 ratkaisua) henkilökohtaista apua koski 29 (27 vuonna 2022) ratkaisua ja kuljetuspalveluita 29 (27 vuonna 2022) asiaa. Kehitysvammaisten henkilöiden oikeuksiin liittyi 13 ratkaisua (24 vuonna 2022) ja vammaisten vanhusten (muistisairaat) oikeuksiin 13 (29 vuonna 2022) asiaa. Sosiaalihuollon asiaryhmään luettiin myös vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelut, joissa Kansaneläkelaitos toimii palvelun järjestäjänä. Kertomusvuonna ei ratkaistu tulkkauspalveluita koskevia kanteluita, jotka olisivat johtaneet toimenpiteisiin. Muistisairaiden tai muilla tavoin vammaisten vanhusten oikeuksien valvontaa ja edistämistä on selostettu myös tämän kertomuksen vanhusten oikeudet jaksossa 4.13.

Sosiaalivakuutuksen piiriin kuuluvia vammaisia henkilöitä koskevia asioita ratkaistiin kertomusvuonna 24 (16 vuonna 2022) ja terveydenhuollon 37 (42 vuonna 2022) sekä opetuksen 15 (16 vuonna 2022).

Vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin liittyvissä kanteluissa oli kysymys muun muassa palveluita ja asiakasmaksuja koskevasta päätöksenteosta, monialaisesta ja ammatillisesta yhteistyöstä, vammaisten henkilöiden mahdollisuudesta osallistua palvelu-uudistusten suunnitteluun ja valmisteluun, palvelua koskevasta neuvonnasta ja ohjauksesta, kohtelusta asiakaspalvelutilanteessa tai asumisyksikössä, palvelutarpeen arvioinnista, hakemuksen tai valituksen käsittelyn viivästymisestä ja hyvinvointialueiden palveluista antamista soveltamisohjeista sekä palvelujen järjestämisestä. Kansaneläkelaitoksen (Kela) menettelyä arvioitiin etuuksien, kuten vammaistuen ja kuntoutustuen, myöntäjänä ja tulkkauspalvelujen järjestäjänä.

ESITYS

AOA esitti päätöksissään 2319/2023* ja 6109/2023 oikeusministeriön harkittavaksi, olisiko laitoksen, kuten psykiatrian sairaalan, tehtävistä ja velvollisuuksista laitosäänestyksessä tarpeen säätää laissa. AOA pyysi oikeusministeriötä ilmoittamaan 30.4.2024 mennessä, mihin toimenpiteisiin esitys on mahdollisesti antanut aihetta.

AOA:n mielestä olisi aiheellista arvioida sitä, tulisiko laissa säätää laitoksen tehtävistä ja velvollisuuksista laitosäänestyksen toteuttamisessa, koska vaalilaissa tai missään muussakaan laissa ei ole nimenomaisesti säädetty laitoksen tai sen henkilökunnan tehtävistä ja velvollisuuksista laitosäänestyksessä. Tosiasiassa, erityisesti suljetuissa laitoksissa, henkilökunnan menettelyllä saattaa kuitenkin olla merkittävä vaikutus laitosäänestyksen onnistumiseen ja potilaiden äänioikeuden käytön mahdollistamiseen.

Päätöstä on selostettu jäljempänä kohdassa 3.4.8.

TARKASTUKSET

Käytännössä lähes kaikissa vammaisten henkilöiden asumis- ja laitousyksiköiden ja psykiatristen sairaaloiden tarkastuksilla yhdistyy kaksi oikeusasiamiehelle annettua kansainvälisiin sopimuksiin perustuvaa erityistehtävää (CRPD ja OPCAT). Tällaisia tarkastuksia tehtiin tarkastusvuonna yhteensä 12. Tarkastukset kohdistuivat vammaisten asiakkaiden asumis- ja laitousyksikköihin (6), vanhusten (muistisairaiden) asumisyksikköihin (3) ja sairaalahoitoa (1) antavaan yksikköön sekä psykiatriasta sairaalahoitoa antaviin toimintayksikköihin (3).

Kertomusvuonna tarkastettiin AOA:n määräyksestä seuraavat vammaisten asiakkaiden asumis- ja laitospaikot:

- Maria-Katariinan talo, Kokkola 2324/2023*
- Mattilakoti, Kokkola 2942/2023*
- Keski-Pohjanmaan Hoitopalvelu Oy:n Karelia-koti, Kokkola 2810/2023*
- Kasarminportti, Lappeenranta 3110/2023*
- Kotimäki, Lappeenranta 3515/2023*
- Tutkimus- ja kuntoutusyksikkö Tutka, Lappeenranta 5357/2023*.

Lisäksi AOA tarkasti Etelä-Karjalan hyvinvointialueen vammaispalveluiden toiminnan ja kotiin annettavien palvelujen asiakasohjauksen 3992/2023*.

Kansallisena valvontaelimenä tehtyjä tarkastushavaintoja on selostettu tämän kertomuksen jaksossa 3.5 ja valvonnan valvontaan liittyviä tarkastushavaintoja jaksossa 3.8.

LAUSUNNOT

AOA antoi lausunnon sosiaali- ja terveysministeriölle luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle vammaispalvelulain ja eräiden siihen liittyvien lakien lykkäämistä koskevaksi lainsäädännöksi (4332/2023*).

AOA antoi lausunnon sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä (HE 9/2023 vp) eduskunnalle vammaispalvelulain ja eräiden siihen liittyvien lakien voimaantulon lykkäämistä koskevaksi lainsäädännöksi (5658/2023*).

AOA antoi lausunnon perustusvaliokunnalle hallituksen esityksestä (HE 9/2023 vp) eduskunnalle vammaispalvelulain ja eräiden siihen liittyvien lakien voimaantulon lykkäämistä koskevaksi lainsäädännöksi (5658/2023*).

AOA antoi eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle lausunnon eduskunnan oikeusasiamiehen kertomuksesta vuodelta 2022 (7783/2023*).

AOA antoi lausunnon Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle, joka järjesti sosiaali- ja terveysministeriön pyynnöstä kuulemistilaisuuden uuden vammaispalvelulain soveltamisalasta (7414/2023*).

AOA ilmoitti launnonssaansa pitävänsä uuden vammaispalvelulain soveltamisalaa koskevien säännösten mahdollisten muutosten valmistelua perusteltuna siltä osin, kun tarkoituksena on selkeyttää lain henkilöllistä soveltamisalaa, palvelujen saamisen edellytyksiä ja vammaispalvelulain suhdetta muihin palveluihin koskevaan lainsäädäntöön koskevaa sääntelyä.

AOA antoi IOK:n kanssa lausunnon YK:n vammaisten oikeuksien komitealle IOK/39/2023.

3.4.3 TARKASTUSHAVAINTOJA JA RATKAISUJA ESTEETTÖMYYDESTÄ JA SAAVUTETTAVUUDESTA

Esteettömyyden, saavutettavuuden ja osallisuuden edistäminen ovat vammaisyleissopimuksen läpileikkaavia teemoja, jotka huomioidaan kanslian paikan päällä toteutettavassa tarkastustoiminnassa. Vammaisyleissopimuksen 9 artiklassa säädetään esteettömyydestä ja täysimääräisestä osallistumisesta sekä yhdenvertaisesta pääsystä muun muassa fyysiseen ympäristöön. Yleissopimuksen 19 artiklassa on kyse osallisuudesta yhteisössä ja siitä, että koko väestölle tarkoitettut yhteisön palvelut ja järjestelyt ovat vammaisten henkilöiden saatavissa yhdenvertaisesti muiden kanssa ja vastaavat heidän tarpeitaan.

Vammaisille ihmisille esteetön ympäristö on itsenäisen elämän ja yhdenvertaisten mahdollisuuksien ehdoton edellytys. Vammaisyleissopimuksen lähtökohtana on se, että kaikessa toiminnassa tulee ottaa läpileikkaavasti huomioon esteettömyyden ja saavutettavuuden vaatimukset, koska nämä ovat usein edellytyksenä muiden oikeuksien toteutumiselle. Esteettömyyden, saavutettavuuden ja osallisuuden edistäminen vaatii jatkuvaa työtä.

TARKASTUSHAVAINTOJA

Sosiaalihuolto

Lastensuojelu

Pohjanmaan maahanmuuttokeskuksen ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten yhdistelmäyksikön 5775/2023* Tabernan pääsisäänkäynti soveltui pyörätuolilla kulkemisen kerrokseen, jossa oli esteetön huone, wc ja kylpyhuone. Talon ylemmän kerrokseen, jossa sijaitisi muut lasten makuuhuoneet, ei kuitenkaan ollut esteetöntä kulkua.

Kehitysvammaisten ja vammaisten henkilöiden asumisyksiköt

Keski-Pohjanmaan Hoitopalvelu Oy:n Karelia-kodin 2810/2023* piha-alue oli asfaltoitua tasamaata ja ovelle pääsi esteettömästi pyörätuolilla ja muilla apuvälineillä. Tarkastuksen toimittajat pitivät puutteena sitä, että yksikön piha-alueella ei havaittu merkittyä pysäköintipaikkaa liikuntaesteisille henkilöille.

Kokkolassa sijaitsevan Mattilakotiin 2942/2023* oli esteetön kulku. Asumisyksikön sisätilat ovat lähtökohtaisesti esteettömät ja tiloissa mahtui liikkumaan apuvälineillä. Käytävillä oli kaiteet. Ainakin yhdellä asukkaalla oli omassa wc/kylpyhuoneessa lavetti peseytymistä varten, jolloin tila oli ahdas. Rakennuksen edessä oli parkkipaikkoja ja sisäänkäynnin vieressä erilliset merkityt pysäköintipaikat liikuntaesteisille henkilöille.

Lappeenrannassa sijaitsevan Kotimäen asumisyksikön 3513/2023* sisätilat olivat esteettömät ja tiloissa mahtui liikkumaan isokokoisillakin apuvälineillä. Asumisyksikön tilat eivät sovellu vuodepotilaille, sillä asiakkaiden omassa wc- ja kylpyhuoneissa ei mahdu peseytymään lavetilla, eikä huoneissa ole nostolaitteita tai riittävästi tilaa mahdolliselle nostolaitteelle. Kotimäen asukkailla oli mahdollisuus ulkoilla talon esteettömällä ja viihtyisällä sisäpihalla.

Etelä-Karjalan hyvinvointialueen tutkimus- ja kuntoutusyksikkö Tutkan sisätilat olivat lähtökohtaisesti esteettömät ja tiloissa mahtui liikkumaan apuvälineillä. Rakennuksen edessä olevalla parkkipaikalla oli merkitty erilliset pysäköintipaikat liikuntaesteisille henkilöille, jotka sijaitsivat sisäänkäynnin läheisyydessä 5357/2023*.

Terveystenhoito

Kainuun hyvinvointialueen Kainuun keskussairaalan psykiatrian osastojen tarkastuksessa 5780/2023* AOA piti myönteisenä sitä, että tilat olivat uudet, nykyaikaiset, yleisilmeeltään siistit ja niissä toteutuu esteettömyys asianmukaisesti. Sairaalan vieressä oli ulkoiluun tarkoitettu Terveysmetsä, jossa oli muun muassa esteettömiä luontopolkuja.

Helsingin kaupungin selviämishoitoaseman tarkastuksessa AOA suositti kaupunkia ryhtymään tarvittaviin toimenpiteisiin saattaakseen selviämishoitoaseman tilat, mukaan lukien sisäänkäynnin luiska, asianmukaisiksi siten kuin potilasturvallisuus ja työntekijöiden turvallisuus edellyttävät 6562/2023*.

Opetus

Diakonia ammattikoulun henkilöstöllä ja opiskelijoilla oli tukenaan digitaalisen saavutettavuuden turvaamiseksi muun muassa sisäinen asiantuntijaryhmä ja saavutettavuusopas 5455/2023*.

Helsingin kaupungin Kankarepuiston peruskoulun 1940/2023 ja Lauttasaaren yhteiskoulun 1941/2023 piha-alueilla oli pysäköintipaikat liikuntaesteisille.

Vankilat ja poliisin säilytystilat

Hämeenlinnan poliisivankilassa (säilytystila) oli 27 selliä kiinniotetuille ja vangituille, joista yksi oli ns. inva-selli 1176/2023. Mikkelin poliisilaitoksen säilytystilassa ei ollut inva-selliä 2868/2023*.

OA totesi Pasilan poliisilaitoksen säilytystilan inva-sellin asianmukaiseksi. Liikuntarajoitteiset oli hänen mukaansa huomioitu myös yleisesti tiloissa hyvin sekä esteettömän kulun kuin myöskin tähän tarkoitettujen välineiden osalta 6432/2023*.

Riihimäen vankilan tarkastuksella 6259/2023* erityisenä tarkoituksena oli kartoittaa ja arvioida vankilan tapaamistilojen, kulkureittien ja ympäristön esteettömyyttä lähinnä vankilaan saapuvan vammaisen tapaajan (vierailija) liikkumisen näkökulmasta.

AOA totesi, että vaikka vaihtoehtoinen kulkureitti vankilarakennuksen valvottuihin tapaamistiloihin oli sinänsä olemassa, reittiä ei voitu pitää esteettömänä. AOA:n näkemyksen mukaan oli selvää, että liikkumisesteisille tapaajille pitää järjestää turvallinen ja esteetön pääsy tapaamiseen.

AOA suositti, että vankilarakennuksen ja ympäristön esteettömyysratkaisuissa konsultoidaan asiaan perehtynyttä esteettömyysasiantuntijaa, jotta kulkureitit saadaan suunniteltua yhdellä kertaa kaikille käyttäjille sopiviksi ja toimiviksi.

Valvomattomassa tapaamistilassa tai sen läheisyydessä ei ollut varsinaista liikkumisesteiselle henkilölle tarkoitettua wc-tilaa. AOA piti hyvänä käytäntönä sitä, että helposti toteutettavilla luiskaratkaisulla helpotetaan matalahkojen kynnysten ylittämistä. AOA:n mielestä tämä on hyvä esimerkki siitä, miten rakennuksen esteettömyyttä voidaan parantaa melko pienellä vaivalla ja kohtuullisin kustannuksin.

AOA suositti yleisesti, että vankilan esteettömyyttä koskevista asioista tiedotettaisiin ainakin siinä tilanteessa, kun vankilan tapaamistilat ja ympäristö eivät kaikilta osin mahdollista liikkumis- ja toimimisesteisen tapaajan omatoimista liikkumista ja voivat edellyttää erityisjärjestelyjä.

AOA pyysi vankilaa ja Rikosseuraamuslaitoksen oikeusyksikköä ilmoittamaan viimeistään 29.3.2024, mihin toimenpiteisiin havainnot ja kannanotot ovat vankilassa ja Rikosseuraamuslaitoksessa antaneet aiheita.

Ennako- ja laitosäänestyspaikat

OA:n yllätystarkastuksilla 1545/2023* ja 1546/2023* havaittiin puutteita ennako- ja laitosäänestysten järjestelyissä. OA:n kanslian esittelijät tekivät ennalta ilmoittamattomia tarkastuksia yleisiin ennakkoonäänestyspaikkoihin Varsinais-Suomen viidessä kunnassa. Osaan yleisistä äänestyspaikoista ei ollut mahdollista päästä sisään pyörätuolilla omatoimisesti. Pääasiassa yleisillä ennakkoonäänestyspaikoilla järjestelyt olivat kunnossa.

Vaalibussia koskevat havainnot olivat myönteisiä, mutta yleisenä ennakkoonäänestyspaikkana vaalibussin todettiin olevan ongelmallinen esteettömyyden näkökulmasta.

Ensi kertaa tarkastuksia tehtiin myös kolmeen sosiaalihuollon laitosäänestyskohteeseen Uudellamaalla. Tarkastuksella tuotiin esiin, että erityisesti iäkkäät ja heikosti näkevät henkilöt voisivat hyötyä laitosäänestyspaikalla paremmasta suurennuslasista tai suurentavasta lukulaitteesta. Laitosäänestykset järjestettiin sellaisissa asumisyksiköissä, jotka olivat lähtökohtaisesti esteettömiä. Myös äänestystilat oli valikoitu siten, että niihin pääsi kulkemaan erilaisia liikkumisen apuvälineitä käyttävät henkilöt.

Muut viranomaiset (virastot)

Väyläviraston tarkastuksella AOA piti tärkeänä, että erityisesti vanhojen asemaympäristöjen esteettömyyttä kehitettäisiin ohjelmallisesti niin fyysisten ympäristöjen korjaustoimenpiteiden, tiedottamisen kuin viestinnän osalta.

Väylävirasto oli tehnyt saavutettavuusselosteen ja digitaalisten palvelujen saavutettavuus oli testattu ulkopuolisia tahoja käyttäen. Viraston käytössä ei ollut vaihtoehtoista asiointipalvelua, mutta tarvittaessa oli saatavilla tukea digitaalisten palvelujen käyttöön. Virastolla ei ollut myöskään käytössä induktiosilmukkaa tai muita vastaavia apuvälineitä taikka selkokieliä ohjeita/tiedotteita tai digijärjestelmiä 754/2023*.

Kansaneläkelaitoksen tarkastuksessa 5838/2023 Kela ilmoitti tehneensä verkkopalveluistaan saavutettavuusselosteet, jotka päivitetään säännöllisesti. Kelassa on käytettävyy- ja saavutettavuustiimi, joka tekee verkkopalvelujen saavutettavuusarvioita. Tarvittaessa tehdään lisäksi yhteistyötä ulkopuolisten saavutettavuusasiantuntijoiden kanssa. Verkkosivustojen lisäksi asiakas voi asioida Kelan palvelupisteessä tai puhelinpalvelussa.

Kela ilmoitti täyttämässään tarkastuslomakkeessa tarjoavansa kattavasti digitukea asiakkaille. Digitukea saa sekä puhelimitse, ajanvarauksella että palvelupisteissä, eli se on maantieteellisesti kattavaa Kelan koko palveluverkon alueella. Vammaisten henkilöiden oikeutta digitukeen varmistetaan myös Kelan viittomakielisillä sivuilla, esimerkiksi OmaKelan käyttöön tuetaan niin viittomakielisillä videoilla kuin verkkosivujen kirjallisilla ohjeilla.

Vammaisella asiakkaalla on oikeus niin tarvitessaan tulkin käyttöön. Kelan mukaan palvelupisteet tilaavat itsenäisesti induktiosilmukan, mikäli heillä on tarvetta induktiosilmukalle tai muulle vastaavalle apuvälineelle.

Kelan verkkosivuille on koottu etuustietoa selkokielellä. Selkokielellä on julkaistu kahdeksan etuusesitettä, jotka ovat saatavissa palvelupisteissä painettuina ja Kelan verkkosivuilla.

KANTELURATKAISUJA

Sairaalan ja terveysaseman esteettömyys

Asiassa 1620/2022* AOA ei ollut voinut vakuuttua siitä, että vammaisten henkilöiden oikeus käyttää Espoon kaupungin perusterveydenhuollon palveluja ja HUS Diagnostiikkakeskuksen palveluja oli toteutunut yhdenvertaisesti ja ilman syrjintää.

Oikeusasiamiehen kansliaan saapuneiden kanteluiden ja julkisuudessa esitettyjen tietojen mukaan Espoon kaupungin terveysasemilla ja HUS Diagnostiikkakeskuksen Espoossa sijaitsevilla toimipisteillä ei ollut käytettävissä nostolaitteita, joilla pyörätuolia käyttävä potilas olisi voitu nostaa tutkimuspöydälle. Potilaita oli kehoitettu ottamaan oma nostolaite mukaan tai käyttämään sellaista yksikköä, jossa oli nostolaite. Erään potilaan kohdalla tutkimus oli jäänyt tekemättä nostolaitteen puuttumisen vuoksi.

Julkisen terveydenhuollon palvelut on tarkoitettu kaikille asukkaille. Julkiset terveystalot on suunniteltava niin, että kaikki palvelua tarvitsevat ja siihen oikeutetut pääsevät palvelujen piiriin ja pystyvät niitä käyttämään. Asiakkaan erityisten tarpeiden huomioon ottaminen on osa hyvää hoitoa.

Esteettömyyden ja saavutettavuuden huomioiminen on keskeistä palvelujen suunnittelussa. Jos yhdenvertainen palveluihin pääsy ei toteudu ilman erityistoimia, viranomaisen, on tehtävä asianmukaiset ja kulloisessakin tilanteessa tarvittavat kohtuulliset mukautukset, jotta vammaisen henkilö voi yhdenvertaisesti muiden kanssa asioida viranomaisissa.

Jo tehtyjen toimenpiteiden lisäksi AOA piti tarpeellisenä, että Länsi- Uudenmaan hyvinvointialue ja HUS-yhtymä seuraavat aktiivisesti vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista sekä keräävät tietoa mahdollisesti havaituista ongelmista.

AOA pyysi Länsi-Uudenmaan hyvinvointialuetta ja HUS-yhtymää toimittamaan selvityksen vammaisten henkilöiden asiointimahdollisuuksien parantamiseksi tehdyistä toimenpiteistä ja kehittämiskohteista 28.2.2024 mennessä.

Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue ilmoitti, että useilla terveysasemilla oli parannettu esteettömyyttä esimerkiksi hankkimalla hissi, pyörätuolivaaka, henkilönostin, induktiosilmukka ja opastetauluja. Kotisivuille on lisätty terveysasemien tekstiviestipalvelun puhelinnumero kuulovammaisille henkilöille. Vuonna 2024 esteettömyyden parantamista on tarkoitus jatkaa edelleen muun muassa uusimalla opasteita ja poistamalla kynnyksiä. Toteutettavissa remonteissa ja uusien kiinteistöjen suunnittelussa otetaan esteettömyys huomioon jo rakennusvaiheessa.

Turvakotipalveluiden esteettömyys ja saavutettavuus

AOA piti ratkaisussaan 5820/2022* puutteena, että kaikki THL:n järjestämisvastuulla olevat turvakodit eivät vielä ole olleet esteettömiä loppuvuodesta 2022, vaikka esteettömyysongelmien korjaamiseksi oli kuitenkin ryhdytty erinäisiin toimenpiteisiin.

AOA katsoi, että turvakotien ja turvakotipalvelujen yleisen esteettömyystilanteen viivytyksetön parantaminen on välttämätöntä vammaisten henkilöiden yhdenvertaisen kohtelun varmistamiseksi ja laissa säädettyjen oikeuksien turvaamiseksi.

Yhdenvertaisuuslain perusteella turvakotipalvelujen tarjoajan on tehtävä yksittäistapauksessa asianmukaiset ja kulloisessakin tilanteessa tarvittavat kohtuulliset mukautukset, jotta vammaisen henkilö voi yhdenvertaisesti muiden kanssa käyttää turvakotipalveluita.

AOA korosti, että ympäristön ja palvelujärjestelmän esteettömyys ja saavutettavuus luovat edellytykset sille, että vammaiset henkilöt voivat yhdenvertaisesti muiden kanssa elää mahdollisimman itsenäistä ja omatoimista elämää. Tämän lisäksi esteetön ympäristö ja saavutettavat palvelut ovat kaikille käyttäjille toimivia ja turvallisia – ja ne edistävät kaikkien ihmisten arjen sujuvuutta.

AOA pyysi sosiaali- ja terveysministeriötä toimittamaan 31.1.2024 mennessä THL:n selvityksen ja oman lausuntonsa turvakotien esteettömyystilanteesta ja tehdyistä toimenpiteistä turvakotipalvelujen esteettömyyden ja saavutettavuuden varmistamiseksi.

STM:ltä ja THL:ltä 30.1.2024 tulleen toimenpideilmoituksen valossa toimenpiteisiin oli asiassa ryhdytty ja tunnistettu jatkuvan kehittämistyön tarkeys tulevaisuudessa. Asia ei antanut aihetta AOA:n taholta aihetta enempään toimenpiteisiin.

Liikuntarajoitteisen vangin laitos- ja osastosijoittelu

Asiassa 4646/2022 AOA katsoi, että liikuntaesteisen vangin oikeudet eivät olleet täyttyneet yhdenvertaisesti muiden vankien kanssa inva-sellin sijaitessa vankilassa osastolla, joka oli tarkoitettu vain lyhytaikaiseen sijoittamiseen. AOA:n mukaan kyseistä selliä ei tule käyttää liikuntaesteisen vankien asuttamiseen, ellei olosuhteita voida saattaa lainmukaisiksi. AOA piti perusteltuna, että inva-sellin varustelun asianmukaisuus arvioidaan aina erikseen kunkin inva-selliin asutettavan vangin tarpeiden mukaan yhdessä terveydenhuollon kanssa.

AOA pyysi Rikosseuraamuslaitosta ilmoittamaan viimeistään 30.9.2024, mihin toimenpiteisiin havainnot ja kannanotot ovat antaneet aihetta.

Yhteydenottokeinot potilasvakuutuskeskuksessa

AOA katsoi asiassa 4310/2022* Potilasvakuutuskeskuksen menetelleen lainvastaisesti siinä, että se ei ollut tarjonnut jokaiselle kaikissa tilanteissa mahdollisuutta toimittaa neuvonta- tai tietopyyntöihinsä liittyviä viestejä käyttäen digitaalisia palveluja tai muita sähköisiä tiedonsiirtomenetelmiä, eikä tiedottanut tältä osin selkeästi, miten jokainen voi hoitaa asiansa Potilasvakuutuskeskuksen kanssa sähköisesti. Menettely ei ollut myöskään omiaan edistämään asiakkaiden yhdenvertaisuutta ottaen huomioon, että asiakkaina on saattanut olla myös sellaisia henkilöitä, jotka eivät kyenneet asioimaan muutoin kuin sähköisesti.

Lisäksi Potilasvakuutuskeskus ei ollut toiminut hallintolain edellyttämällä tavalla, kun se ei ollut vastannut kantelijan neuvontapyyntöön. Kantelijan neuvontapyyntöön olisi tullut vastata viivytyksettä, sillä asiaan vastaaminen ei olisi edellyttänyt Potilasvakuutuskeskukselta erityisiä toimenpiteitä.

Potilasvakuutuskeskus ilmoitti ottaneen käyttöön yleisen sähköpostiosoitteen, johon asiakkaat voivat lähettää tiedusteluja ja neuvontapyyntöjä. Lisäksi potilasvakuutuskeskus ilmoitti ottavansa jatkossa huomioon kehittämistyössään sen, että äänitallenteita voisi mahdollisesti myös lähettää heille sähköisesti.

Toisessa ratkaisussaan 2219/2023 AOA totesi asiassa menetellyn lainmukaisesti siinä, että Maisa-asiakasportaalin lisäksi asiointi oli ollut edelleen mahdollista myös henkilökohtaisesti, puhelimitse ja kirjeitse.

AOA totesi kuitenkin jääneen epäselväksi, oliko kaikille sosiaalihuollon asiakkaille annettu sosiaalihuollon asiakaslain mukainen selvitys Maisa-asiakasportaalin käyttöönoton ja päätösten sähköisen tiedoksiannon osalta ja oliko kaikilta sosiaalihuollon asiakkailta tiedusteltu suostumusta sosiaalihuollon päätösten tiedoksi antamiseen sähköisenä viestinä.

Lisäksi AOA totesi selvyiden vuoksi, että Maisa-asiakasportaalista koskevat digipalvelulain digitaalisten palvelujen suunnittelua ja ylläpitoa koskevat säännökset sekä saavutettavuusvaatimukset, joita palveluntarjoaja on velvollinen noudattamaan. AOA myös korosti, että asiakkaalle ei saa koitua oikeudenmenetyksiä kuten valitusajan menetystä viranomaisen digitaalisissa palveluissa olevien virheiden vuoksi.

AOA pyysi kaupungin sosiaali-, terveys- ja pelastustoimialaa ilmoittamaan 1.2.2024 mennessä, mihin toimenpiteisiin hänen päätöksensä oli antanut aihetta, miten nimenomainen suostumus päätöksen tiedoksiantoon sähköisenä viestinä varmistetaan ja dokumentoidaan sekä miten Maisa-asiakasportaalin käytettävyyttä ja saavutettavuutta kehitetään edelleen.

Kaupunki ilmoitti 30.1.2024 ryhtyneensä toimenpiteisiin, joita päätöksessä esitettiin, mutta ilmoitti kestävän jonkin aikaa ennen kuin tarvittavat järjestelmämuutokset saadaan tehtyä.

Kuulovammaisen asiointi terveysasemalla

AOA oli pyytänyt asiassa 4629/2021 Helsingin kaupunkia ilmoittamaan, millaisiin toimenpiteisiin kaupunki oli ryhtynyt, jotta tieto vammaisten henkilöiden yhteydensoittotietojen vaihtoehtoista olisi esitetty kuulovammaisille henkilöille verkkosivuilla selkeämmin. AOA piti vammaisten henkilöiden oikeuksien kannalta välttämättömänä, että heillä on käytössään riittävä tieto yhteydenottotavoista terveyspalveluihin.

Helsingin kaupungin sosiaali-, terveys- ja pelastustoimiala ilmoitti 15.9.2023 uudistaneensa verkkosivunsa siten, että kaikkien terveysasemien verkkosivuilla opastetaan kuulo- ja puhevammaisia henkilöitä erillisessä osiossa eri yhteydenottotavoista. Saavutettavuus oli otettu huomioon sivujen suunnittelussa.

3.4.4 OMAT ALOITTEET

VAMMAISTEN HENKILÖIDEN SOSIAALIPALVELUJEN TURVAAMINEN HÄIRIÖTILANTEISSA

AOA tutki omana aloitteenaan 338/2023*, miten hyvinvointialueet ja Helsingin kaupungin sosiaali-, terveys- ja pelastustoimi olivat varmistaneet, että vammaisten henkilöiden toimintakyky ja hyvinvointi pystytään turvaamaan mahdollisissa häiriötilanteissa, joissa osaa tarvittavista palveluista ei voida käyttää tai niiden käyttö on mahdollista vain rajoitetusti.

AOA kiinnitti hyvinvointialueiden huomiota yleisellä tasolla siihen, että eri toimialojen, myös yksityisten palvelun tuottajien ja mahdollisten muiden tahojen varautumissuunnitelmien, tulee olla yhteensovitettuja. Hän korosti, että alueellista yhteistyötä varten hyvinvointialueella tulee olla valtioneuvoston asetuksessa edellytetty yhteistyöryhmä, jossa on edustus myös pelastustoimesta alueen sosiaali- ja terveydenhuollon lisäksi ja asiantuntemusta ainakin ympäristöterveydenhuollosta ja alueen kuntien varautumisesta.

AOA korosti, että sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annettu laki edellyttää, että hyvinvointialueen on varautumisessaan varmistettava palvelujen jatkuvuuden turvaaminen myös silloin, kun palveluja toteutetaan hankkimalla niitä yksityisiltä palveluntuottajilta. Lisäksi AOA korosti, että valmiussuunnitelmissa määritellyt eri toimijoiden vastuut ja velvollisuudet tulee olla selkeitä ja vastuussa olevien toimijoiden tiedossa siten, että niiden pohjalta toimiminen sujuu saumattomasti käytännössä. Myös henkilöstöön kuuluvien on tärkeä tuntee suunnitelmien sisällöt.

AOA piti erityisen tärkeänä, että vammaisneuvostolle ja eri tavoin vammaisille palvelunkäyttäjille annetaan tosiasiallinen mahdollisuus vaikuttaa ja osallistua normaaliolojen häiriö- ja poikkeustilanteiden varautumisen suunnitteluun ja toteutukseen sekä muihin varautumiseen liittyviin eri vaiheisiin.

AOA kiinnitti kuitenkin huomiota siihen, että varautumisen suunnittelu voi sisältää salassa pidettävää tietoa, mikä puolestaan rajoittaa osallistumista laajemmissa kokoonpanoissa tai julkisesti. Tällöin varautumiseen liittyvien tietojen jakamisessa tulee ottaa huomioon, että kaikkea tietoa ei turvallisuuksista voida jakaa laajalti, jos tiedon antamisesta voi aiheutua vahinkoa tai vaaraa.

AOA piti puutteena, että asiakkaan yksilöllinen varautumissuunnitelma mainittiin vain muutamissa hänen saamisissaan selvityksissä. AOA kiinnitti huomiota yleisellä tasolla siihen, että sosiaalipalveluiden asiakkaan yksilöllisestä asiakassuunnitelmasta tulee ilmetä se, miten juuri hänen kohdallaan menetellään erilaisissa häiriö- ja poikkeustilanteissa. Erityisen haavoittuvassa asemassa voivat olla esimerkiksi kotona asuvat vaikeavamaiset ihmiset, joille hyvinvointialue on järjestänyt yksilöllisen tarpeen mukaiset palvelut.

AOA korosti, että vammaisten henkilöiden tulee saada yksilöllisen tarpeensa mukaiset ja heille myönnetty palvelut hyvinvointialueen järjestämänä myös normaaliolojen häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa. Tämä tarkoittaa sitä, että hyvinvointialueen tulee arvioida keskeytyksettä häiriötilanteiden ja poikkeusolojen aikana, että vammaisen asiakkaan oikeus riittäviin palveluihin toteutetaan lainmukaisesti perustuslain edellyttämällä tavalla ja turvataan välttämätön huolenpito.

AOA kiinnitti yleisellä tasolla huomiota vielä siihen, että varautumisessa tulisi erityisesti huomioida vielä ne vammaiset henkilöt, jotka tarvitsevat tukea tiedonsaantiin ja kommunikointiin häiriötilanteissa. Tällainen tuen tarve kriisiviestinnän aikana tulisi huomioida jo ennakoon asiakassuunnitelmissa tai yksilöllisessä varautumissuunnitelmassa.

AOA piti tärkeänä, että hyvinvointialueet tarkistavat palveluntuottajien kanssa tehdyt sopimukset häiriötilanteisiin varautumisesta ja antavat tarvittaessa varautumishajusta yksityisille palveluntuottajille myös muulloin kuin valvontakäyntien yhteydessä.

Vammaisten henkilöiden kotiin järjestettävien palveluiden suunnittelu ja toteuttaminen edellyttävät vammaissosiaalityön toiminnan turvaamista häiriö- ja poikkeustilanteissa. AOA korosti, että omavalvontasuunnitelmissa on tärkeää arvioida palvelutuotannon ohella vammaissosiaalityön riskit ja se, miten toiminta turvataan muuttuneissa olosuhteissa.

AOA korosti, että häiriötilanteiden varautumisessa on tärkeä suunnitella eri vaihtoehtoja, miten mahdolliseen henkilöstöpulaan vastataan ja miten lakiin perustuvat palvelut turvataan ja järjestetään niin, että vammaisten ihmisten perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat myös häiriö- ja poikkeustilanteissa.

RAJOITUSTOIMENPIDEMENETTELYT JA ERITYISHUOLTO-OHJELMIEN LAATIMINEN

Toisessa omana aloitteena tutkimassaan asiassa 73/2022* AOA katsoi, että Vaasan kaupungin sosiaali- ja terveystoimi oli laiminlyönyt kehitysvammalain mukaisten erityishuolto-ohjelmien tekemisen aikuisille – kaupungin omissa asumisyksiköissä asuville – erityishuollon tarpeessa oleville henkilöille. Menettelyn moitittavuudessa AOA otti huomioon sen, että OA oli jo aiemmin antanut Vaasan kaupungille huomautuksen erityishuolto-ohjelman laatimisen laiminlyömisestä.

AOA pyysi, että Pohjanmaan hyvinvointialue toimittaa 31.10.2023 mennessä selvityksen (tilannekuvan) siitä, miten hyvinvointialueella on toimeenpantu kehitysvammaisten henkilöiden rajoitustoimenpiteiden käyttöä ja erityishuolto-ohjelmien tekemistä koskevat menettelyt, käytännöt ja rakenteet.

Pohjanmaan hyvinvointialue toimitti pyydetyn selvityksen 31.10.2023.

3.4.5 RATKAISUJA SOSIAALIHUOLLON ALALTA

PUUTTEITA JA MENETTELYVIRHEITÄ VAMMAISTEN LASTEN OIKEUKSIEN TOTEUTUMISESSA

YK:n vammaisyleissopimuksen 7 artiklan mukaan sopimuspuolten tulee toteuttaa kaikki tarvittavat toimet varmistaakseen, että vammaiset lapset voivat nauttia kaikista ihmisoikeuksista ja perusvapauksista täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa. Kaikissa vammaisia lapsia koskeissa toimissa on otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu.

AOA antoi asiassa 1357/2023* hyvinvointialueelle huomautuksen vastaisuuden varalle lainvastaisesta laiminlyönnistä toteuttaa perheen tytöille hoitoapu ja henkilökohtaisen avun palvelut täysimääräisesti viranhaltijan päätösten ja erityishuolto-ohjelmien mukaisesti. Hyvinvointialue ei ollut myöskään valvonut, että ostopalvelut toteutuvat suunnitellusti.

Menettelyn moitittavuutta lisäsi se, että perheen tyttöjen vammaispalvelujen toteutumisen tilanne ei ollut merkittävästi parantunut AOA:n aikaisemmin antaman päätöksen jälkeen. Lisäksi ongelmat palvelujen toteutumisessa olivat jatkuneet perheen näkökulmasta kohtuuttoman pitkään – yli kahden vuoden ajan.

AOA korosti, että vaikka hyvinvointialue voi järjestää sosiaali- ja terveydenhuollon alaan kuuluvat tehtävät hankkimalla palveluja yksityiseltä palvelujen tuottajalta, hyvinvointialue ei kuitenkaan voi siirtää omaa järjestämis- ja valvontavastuutaan yksityiselle palvelujen tuottajalle tai yksittäiselle asiakkaalle taikka asiakkaan lailliselle edustajalle. Mikäli vammaiselle henkilölle myönnettyjä palveluja ei voida järjestää täysimääräisesti ostopalvelujen avulla, tulee hyvinvointialueen harkita muita järjestämistapoja, kuten esimerkiksi palvelun järjestämistä hyvinvointialueen omana toimintana.

Asiassa 6841/2022* AOA katsoi kaupungin sosiaalitoimen epäonnistuneen palvelun keskeytystilanteessa tilapäishoidon palvelua koskevan edusuovan päätöksen täysimääräisessä toimeenpanossa, koska muuttuneessa tilanteessa lapsen palvelut olivat aluksi katkenneet ja sittemmin kaupunki oli järjestänyt tilapäishoitojaksot vain muutaman päivän mittaisina viikon sijasta. AOA piti sosiaalitoimen menettelyä moitittavana.

AOA kiinnitti kaupungin sosiaalitoimen ja palveluntuottajan huomiota hyvän hallinnon ja sosiaalihuollon periaatteiden mukaisen menettelyn varmistamiseen ja oikea-aikaisen viestinnän toteuttamiseen kriisiytyneessä asiakastilanteessa. AOA korosti, että sosiaalihuollon järjestäjällä ja toteuttajalla, erityisesti viranomaisella, on oma-aloitteinen velvollisuus selvittää asiakkaalle palvelujärjestelmään sisältyvät erilaiset vaihtoehdot, sekä erityisesti se, minkälaisilla edellytyksillä asiakas on oikeutettu saamaan palveluja.

Asiassa 4664/2022* AOA katsoi, että vakavasti oireilevan kehitysvammaisen lapsen palvelutarpeen uudelleen arviointi ja suunnittelu palveluiden toteuttamisesta oli viivästynyt lainvastaisesti lapsen tilanteen kriisiytyessä. Kiireellisiin tilanteisiin on reagoitava mahdollisimman nopeasti ja järjestettävä tarvittaessa välittömästi apua. Kaikissa sosiaalihuollon toimissa, jotka koskevat lasta, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Tähän velvoittaa myös lasten oikeuksien sopimus.

Perustuslaissa turvattu oikeus tarpeen mukaisiin ja riittäviin sosiaali- ja terveyspalveluihin ei saa viivästyä sen vuoksi, että viranomaisella on erilaisia käsityksiä siitä, minkä viranomaisen tulisi ensisijaisesti järjestää palvelut. Tämä perustuslain säännös velvoittaa julkista valtaa turvaamaan sosiaalipalvelujen saatavuuden sen mukaan kuin niistä on laissa säädetty. Lapsen erityishuollon kuntoutus- ja kriisijakson palveluiden haasteet olivat suurelta osin johtuneet viranomaisten yhteydenpidon laiminlyönnistä ja puutteellisuudesta, jotka olivat johtaneet sekä palvelun järjestäjänä toimivan kunnan, erikoissairaanhoidon ja B:n (palveluntuottaja, erityishuoltopiirin kuntayhtymä) välisiin vastuunjaon epäselvyyksiin.

Lapsen palveluista vastaavana tahona kunnan sosiaalitoimen olisi tullut varmistaa lapsen tarpeen mukaisten palvelujen saaminen siitä huolimatta, että palvelujen järjestämisvelvollisuudesta oli epäselvyyttä viranomaisten (terveydenhuollon ja sosiaalihuollon) kesken. AOA piti epäasianmukaisena, että myöskään lapsen hoidossa mukana ollut erityishuoltopiirin toimintayksikkö ei ole ollut aloitteellinen verkostoyhteistyön käynnistämiseksi, vaikka lapsen kriisiytynyt tilanne ja lapsen hoidon toteutumattomuus erikoissairaanhoidossa oli ollut ainakin merkittäviä osin tiedossa.

Kunnan olisi tullut tehdä lapselle päätös alkaneesta kriisijaksosta. Lapsella ja kantelijalla olisi tullut olla mahdollisuus hakea muutosta päätökseen valitusosoituksessa todetulla tavalla. Päätöksentekoa koskeva laiminlyönti oli saattanut vaarantaa kantelijan ja hänen päämiehensä oikeuksien sekä oikeusturvan toteutumista.

Ratkaisussaan 1668/2022 AOA katsoi kaupungin lastensuojelun laiminlyöneen lastensuojelulain mukaista tehtävänsä jättäessään tekemättä vaikeasti vammaisen lapsen jälkihuoltosuunnitelman lapsen siirryttyä jälkihuoltoon. Suunnitelma laadittiin vasta seitsemän kuukauden kuluttua huostaanoton lopettamisesta.

VAMMAISPALVELUIDEN JÄRJESTÄMINEN JA PÄÄTÖKSENTEKO

Oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnassa on vuosittain toistuvasti kyse vammaispalvelua tai kehitysvammaisten erityishuoltoa koskevissa ratkaisussa viranomaisten puutteista ja laiminlyönnistä päätöksenteossa tai asian käsittelyn viivästyksistä.

Asiassa 6889/2022* AOA saattoi hyvinvointialueen tietoon esittämänsä käsityksen kaupungin lainvastaisesta menettelystä henkilökohtaisen avun järjestämisessä ja hyvinvointialueen laiminlyönnistä päätöksenteossa ja neuvonnassa.

AOA piti vakavana puutteena sitä, että kaupungin sosiaalitoimi ei ollut ryhtynyt aluehallintoviraston ratkaisun aloitteen välittömiin toimenpiteisiin. Kaupungin sosiaalitoimen olisi tullut AOA:n näkemyksen mukaan aloittaa aikaisemmin – huolimatta asiakassuhteen yhteistyön ongelmista – kantelijan henkilökohtaisen avun toteutumishaasteiden aktiivinen ratkaiseminen, palvelutarpeen monialainen uudelleen arviointi ja tarvittaessa vaihtoehtoisten palvelumuotojen selvittäminen.

Hyvinvointialueen vammaispalvelut oli menetellyt asiassa sosiaalihuoltolain ja hallintolain vastaisella tavalla, koska se ei ollut tehnyt kantelijan päämiehen yksilöidyn hakemuksen johdosta oikaisuvaatimuskelpoista viranhaltijan päätöstä.

Viranhaltijan olisi tullut tehdä kirjallinen päätös myös tilanteessa, jossa viranhaltija oli suullisesti muuttanut voimassa olevan päätöksen sisältöä ja ehtoja henkilökohtaisen avun käyttömahdollisuuksien osalta.

Samassa ratkaisussa AOA katsoi, että hyvinvointialueen vammaispalvelujen viestintä ja neuvonta ei ollut hyvän hallinnon mukaista, koska viranhaltija oli laiminlyönyt antaa oikea-aikaisesti ja selkeästi tietoa ja ohjausta kantelijalle siirtymävaiheen palvelujen järjestämisestä.

AOA kiinnitti vielä hyvinvointialueen huomiota siihen, että sosiaalihuollon viranomainen vastaa tietojärjestelmiensä toimivuudesta ja siitä, että tieto huoli-ilmoituksista välittyy viivytystä oikeille tahoille.

Ratkaisussaan 6119/2022* AOA ei pitänyt kunnan menettelyä vammaispalvelulain mukaisena, koska henkilökohtaisesta avusta oli tehty päätös yli viisi kuukautta hakemuksen vastaanottamisen jälkeen eikä hakemusasian selvittäminen ollut selvityksen mukaan vaatinut erityisestä syystä pidempää käsittelyaikaa. Myös sosiaalityön tukea koskeva päätöksenteko oli viivästynyt, vaikka palvelun toteuttaminen oli alkanut sovitusti, mutta tukea koskeva päätös oli jäänyt tekemättä tietojärjestelmässä.

AOA katsoi, että kantelijan tilanteessa olisi ollut perusteltua laatia moniammatillinen ja -alainen asiakassuunnitelma, jossa eri toimijoiden vastuut ja yhteyshenkilöt määritellään selkeästi. OA piti myös omatyöntekijän nimeämistä vammaispalveluissa perusteltuna ja tarpeellisenä.

Lähtökohtana vammaispalvelujen järjestämisessä tulee aina olla asiakkaan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen ja omatoimisuuden vahvistaminen, koska asiassa ei ollut ilmennyt, että kantelijan kohdalla olisi arvioitu tai että hänelle olisi tarjottu jotakin vaihtoehtoja henkilökohtaisen avun järjestämistapaa tilanteessa, jossa palvelu ei ollut käynnistynyt työnantajamallilla.

Koska viranhaltija oli laiminlyönyt tehdä hakemukseen oikaisuvaatimuskelpoisen päätöksen, Sosiaalihuollon viranomaisen on käsiteltävä sosiaalihuollon järjestämistä koskeva hakemus riippumatta siitä, mille sosiaalihuollon palvelualueelle hakemus tehdään. Sosiaalihuollon viranomaisen hallinto- ja palvelurakenteet eivät saa estää tai rajoittaa sosiaalihuollon asiakkaan mahdollisuutta hakea tai saada tarvitsemiaan sosiaalihuollon palveluja ja tukitoimia.

Lisäksi AOA piti tärkeänä, että omatyöntekijänä toimiva virkasuhteinen sosiaalityöntekijä tosiasiallisesti osallistuu erityistä tukea tarvitsevan henkilön palvelutarpeen arviointiin ja asiakassuunnitelman laadintaan 6944/2022*.

MUITA RATKAISUJA

AOA korosti ratkaisussaan 3026/2022* että työterveyshuollon maksujen korvaamistapa ei saa johtaa siihen, että vammaispalvelulain mukaisen henkilökohtaisen avun palvelun käyttö estyy. Hyvinvointialueen on huolehdittava siitä, että työnantajana toimivan vaikeavammaisen henkilön henkilökohtaisen avun valittu järjestämis- tai maksutapa ei tosiasiallisesti rajoita työnantajana toimivan vaikeavammaiselle kuuluvaa subjektiivista oikeutta henkilökohtaiseen apuun.

Kuljetuspalvelun vakiotaksioikeuden keskeytyminen

Ratkaisussaan 1983/2022* AOA korosti, että kuljetuspalvelujen järjestämisvastuussa olevan viranomaisen tulee seurata ja valvoa säännöllisesti sitä, mitä sen omiin ja palveluntuottajan asiakasprofileihin on kirjattu.

Kaupungin vammaispalvelut oli sinänsä voinut poistaa vakiotaksioikeutta koskevan kirjauksen kantelijan asiakasprofilista, koska tämä kirjaus ei ollut perustunut voimassa olevaan viranhaltijan päätökseen. AOA:n mielestä kaupungin vammaispalvelujen menettely ei ollut hyvän hallinnon vaatimusten ja asiakkaan edun mukaista, koska kantelijalle ei ollut jäänyt riittävästi aikaa reagoida vakiotaksioikeutta koskevan kirjauksen poistoon siten, että yksilöllisen kuljetuspalvelun (vakiotaksi) käyttöön ei olisi tullut keskeytystä.

AOA:n näkemyksen mukaan vakiotaksioikeuden poistamista koskevaa määräaika asetettaessa olisi tullut varmistaa, ettei hakemuksen viranomaiskäsitteilyn vuoksi kantelijan yksilöllisen kuljetuspalvelun järjestämistapaan (vakiotaksi) tule ylimääräistä keskeytystä.

Puutteet kirjaamiskäytännöissä ja henkilöstötilanne

Asiassa 3248/2022* AOA piti asumisyksikön menettelyä vakavasti moitittavana, koska asumisyksikköä koskevan luvan mukainen henkilöstömitoitus ei ollut aina toteutunut, joten asiakasturvallisuus oli saattanut vaarantua tai ainakin asiakkaat olivat joutuneet odottamaan palvelua. Menettelyn moitittavuuden arvioinnissa AOA oli ottanut huomioon sen, että puutteet henkilöstön määrässä ja poikkeamiloitusten tekemisessä olivat saattaneet vaarantaa vammaisten henkilöiden oikeutta turvallisiin vammaispalveluihin. Samassa yhteydessä oli saattanut vaarantua myös perustuslaissa turvattu oikeus välttämättömään huolenpitoon ja oikeus riittäviin sosiaalipalveluihin.

AOA piti tärkeänä, että kaupunki seuraa säännöllisesti – esimerkiksi asiakassuunnitelman päivituksen yhteydessä – onko vammaiselle henkilölle myönnetty apu (palveluluokka) riittävä sen hetkisen toimintakyvyn valossa. Samalla on usein perusteltua arvioida, onko vammaisella asiakkaalla esimerkiksi oikeus kodin ulkopuoliseen henkilökohtaiseen apuun. Ympäri vuorokautisessa palveluasumisessa vammaisella henkilöllä on oikeus saada asiakassuunnitelmassa ja palvelua koskevassa viranhaltijan päätöksessä määritelty yksiköllinen tarpeen mukainen määrä apua ja tukea päivittäisissä toimissaan.

AOA piti myönteisenä, että kaupunki oli reagoinut nopeasti kantelusta ilmenneeseen yksityistä asumisyksikköä koskevaan arvosteluun (epäkohtailmoitukseen). AOA piti erityisen tärkeänä sitä, että kaupunki jatkossakin säännöllisesti ohjaa ja valvoo ostopalvelujen tuottajien toimintaa epäkohtailmoitusten ja oma-aloitteisen seurannan ja valvonnan kautta.

AOA pyysi kaupunkia toimittamaan 31.1.2024 mennessä kaupungin yksikön valvontakäyntiä koskevan valvontaraportin, jossa arvioidaan henkilöstömitoituksen ja muiden toimenpiteiden toteutumista asumisyksikössä.

Kaupunki ilmoitti 20.10.2023, että vammaistyön ostopalveluyksikön laatima tarkastuskertomus ohjaus- ja valvontatapaamisesta sisältää arviot pyydytyistä asioista.

Kuvallisen valvontalaitteen käyttö erityishuollossa

AOA:n näkemyksen mukaan asiassa 5880/2022* olisi tullut tehdä valituskelpoinen päätös kuvallisen valvontalaitteen käytön lopettamisesta tilanteesta, jossa edunvalvoja ja asiakkaan läheinen olivat vastustaneet valvontalaitteen poistamista palvelutalossa asuvan kehitysvammaisen asiakkaan huoneesta. Näin menetellen olisi turvattu läheisen (ja edunvalvojan) oikeus muutoksenhakuun perustuslaissa säädetyllä tavalla tapahtunutta paremmin. AOA saattoi käsityksensä menettelyn lainvastaisuudesta tiedoksi Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueelle. AOA korosti, että viranomaisen on käsiteltävä sille tehty vaatimus, joka kuuluu sen päätösvaltaan ja annettava siihen asianmukainen ratkaisu. Silloin kun vaatimus koskee asianosaisen etua, oikeutta tai velvollisuutta, viranomainen on velvollinen tekemään asiassa hallinnollisen päätöksen vaatimuksen tai hakemuksen johdosta.

Viranomaisen on kirjattava palvelusuunnitelmaan asiakkaan (tai edunvalvojan) mielipide palvelun järjestämistavasta ja siihen liittyvistä rajoitustoimenpiteistä erityisesti silloin, kun asiakas ja viranomainen eivät ole yksimielisiä asioista. Asiakkaan (edunvalvojan tai omaisen) omalla palvelusuunnitelmaan kirjatulla näkemyksellä voi olla ristiriitatilanteessa merkitystä asiakkaan hakiessa muutosta viranomaisen ratkaisuun.

Lisäksi AOA kiinnitti yleisellä tasolla huomiota asiakaskirjausten tekemiseen viipymättä sen jälkeen, kun asiakkaan asiaa on käsitelty.

Koronanäytteen ottaminen pakolla kehitysvammaisten erityishuollossa

Ratkaisussaan 2154/2022* AOA katsoi sosiaalipalvelujen kuntayhtymän asumisyksikössä menetellyn lainvastaisesti asukkaan koronanäytteen otossa ja laiminlyöty ilmoittaa kiinnipidosta asiakasta hoitavalle lääkärille. AOA saattoi hyvinvointialueelle tiedoksi, että asiassa olisi ollut perusteita huomautuksen antamiseen sosiaalipalvelujen kuntayhtymälle.

AOA kiinnitti viranomaisen huomiota siihen, että kehitysvammalain säännös terveydenhuollon antamisesta vastustuksetta riippumatta, ei tarkoita sitä, että ympärivuorokautisessa asumisyksikössä erityishuollossa olevan asukkaan vastustaessa näytteenottoa voi pakkoa (kiinnipitoa) käyttää kaavamaisesti tai automaattisesti kaikissa terveydenhuoltoon liittyvissä tilanteissa vaan yksittäistapauksessa on huolellisesti harkittava täytyvätkö kehitysvammalaissa säädettyt yleiset ja erityiset edellytykset rajoitustoimenpiteen käytölle. Kehitysvammalaissa on säädetty ne edellytykset, joiden on täyttyvä, jotta rajoitustoimenpidettä voitaisiin käyttää. AOA korosti myös, että Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tartuntatautien torjuntaan liittyen antamat ohjeet, kuten myöskään sairaanhoitopiirin omat toimintaohjeet, eivät ole juridisesti sitovia eikä niiden perusteella voida perustella koronanäytteen ottoa vastustuksetta riippumatta.

Asukkaan koronanäytteen otton tulee perustua vapaaehtoisuuteen ja että koronatesti tulee ottaa yhteisymmärryksessä asukkaan kanssa potilaslain ja kehitysvammaain edellyttämällä tavalla. AOA:n käsityksen mukaan kehitysvammalain säännös terveydenhuollon antamisesta vastustuksetta riippumatta ei mahdollista koronanäytteen ottamista pakolla (kiinnipitämällä), koska näytteenotto nielusta ei ole ainoa tapa ottaa koronatesti ja tilanteessa on ollut mahdollista käyttää myös muita lievempiä keinoja.

AOA piti selvänä, että asukkaalle oli aiheutunut tarpeetonta pelkoa ja kärsimystä kiinnipidosta ja näytteenotosta nenänielusta ja että menettelyssä oli ollut laitosmaisia piirteitä. AOA katsoi asiassa menetellyn lainvastaisesti myös siinä, että kiinnipidosta ei ollut ilmoitettu välittömästi asukasta hoitavalle lääkärille.

AOA saattoi käsityksensä viranomaisten välisestä tiedonkulusta vastaisessa toiminnassa huomioon otettavaksi. Selvitysten ristiriitaisuuksien vuoksi AOA piti selvänä, että tiedonkulku terveydenhuollon ja asumisyksikön on ollut vakavasti puutteellista, koska asumisyksikössä on ollut virheellinen käsitys siitä, että kyseessä olisi ollut infektiolääkärin määräämä massatestaus. Tämä tiedonkulun puutteellisuus oli osaltaan vaikuttanut siihen, että näytteenotossa oli menetelty lainvastaisesti. AOA kiinnitti viranomaisten vakavaa huomiota huolellisuuteen ja tarkkuuteen siinä, että viranomaisten välinen tiedonkulu on oikeasisältöistä.

AOA totesi yleisellä tasolla, että koska asiakkaan testaaminen perustui yksilölliseen harkintaan, tulee tämä lääkärin tekemä yksilöllinen harkinta ilmetä asukkaan potilasasiakirjoista.

AOA kiinnitti hyvinvointialueen huomiota siihen, että virheellinen ohjeistus ja siihen perustuvat toimintakäytännöt on korjattava.

Lopuksi AOA korosti, että sosiaalihuollon yksikössä on osattava noudattaa menettelyissä oman alan lainsäädäntöä ja perustuslakia. Henkilökunnan kouluttaminen rajoitustoimenpiteiden käyttöä edeltävien tilanteiden ennalta ehkäisemiseen on työnantajan velvollisuus. Viime kädessä palvelujen järjestämisvastuussa olevalla viranomaisella on velvollisuus huolehtia ja varmistaa, että kehitysvammaisten erityishuollossa olevan asiakkaan edun ensisijaisuus tulee huomioitua kaikessa toiminnassa.

Samassa asiassa AOA katsoi, että kantelijan tietopyyntöä ei ollut käsitelty julkisuuslain mukaisesti. AOA kiinnitti hyvinvointialueen huomiota siihen, että kieltäytyessään antamasta pyydettyä tietoa asiasta vastuussa olevan virkamiehen tulee menetellä julkisuuslain osoittamalla tavalla ja antaa vastauksessaan lainmukainen ohjaus.

AOA pyysi hyvinvointialuetta ilmoittamaan 29.9.2023 mennessä, mihin toimenpiteisiin päätös on antanut aihetta.

Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue ilmoitti 29.8.2023, että hyvinvointialueella on kiinnitetty huomiota tiedonkulkuun, ohjeistusten saatavuuteen ja infektio-ohjauksien yhtenäisyyteen.

Vammaisten toimintakeskuksen osittainen koronasulku

Asiassa 627/2022* AOAS Sarja katsoi, että toimintakeskuksen osittaista toiminnan keskeyttämistä koskevia päätöksiä ei ollut perusteltu siten kuin hallintolaissa edellytetään. AOAS piti menettelyä moitittavana, koska vammaisten toimintakeskuksen osittainen koronasulkupäätös oli merkinnyt olennaista muutosta vakiintuneeseen tilanteeseen. AOAS otti arvioinnissaan huomioon sen, että päätöksillä on saattanut olla vaikutuksia yksittäisten vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseen.

Päätöksen perusteluvollisuuden tarkoituksena on varmistaa, että asianosainen saa tiedon paitsi ratkaisun lopputuloksesta, myös sen perusteista. Selkeät perustelut ja asianmukaiset säännösviittaukset vahvistavat luottamusta siihen, että viranomaisen ratkaisut ja julkisen vallan käyttäminen perustuvat lakiin. Viranomaisen päätöksen oikeellisuus on jälkikäteen mahdollista tarkistaa ainoastaan asianmukaisten perustelujen kautta.

Toimintakeskuksen osittainen sulku oli osaltaan – terveysturvallisuussyiden ja koronasta johtuvan henkilöstövajeen lisäksi – jouduttu toteuttamaan siksi, ettei sijaisia ylipäätään ollut saatu hankittua toimintakeskukseen.

AOAS korosti, että sosiaaliviranomaisen tehtävänä on huolehtia siitä, että se kykenee aina järjestämään vastuulleen kuuluvat lakisääteiset palvelut ja että sillä on käytössään riittävästi ammattitaitoista henkilökuntaa palvelujen toteuttamiseksi. Viranomaisen on osoitettava voimavaroja lakisääteisiin tehtäviinsä tarvittaessa henkilöresursseja lisäämällä tai niitä kohdentamalla siten, että se pystyy selviytymään sille laissa säädetyistä tehtävistä.

3.4.6 RATKAISUJA OPETUKSEN ALALTA

OA:n laillisuusvalvonnassa usein toistuvia kanteluaiheita ovat puutteet oppimisen ja koulunkäynnin tuessa sekä siihen liittyvässä hallintomenettelyssä ja päätöksenteossa.

Toimintavuonna eri koulutusasteille (1940/2023, 1941/2023, 1939/2023, 5455/2023*, 5604/2023*, 5457/2023*) suuntautuneilla tarkastuksilla kiinnitettiin erityisesti huomiota vammaisten ja muiden erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden asemaan ja oikeusturvaan, muun muassa perusopetuksen oppilaiden yhdenvertaiseen oikeuteen saada opetusta ja riittävää tukea sekä opetuksen ja koulutuksen järjestäjän velvollisuuteen huolehtia, että hallinto- ja päätöksentekomenettelyt turvaavat lapsen ja nuoren oikeuksia.

Asiassa 6456/2022* kaupunki ei ollut järjestänyt kehitysvammaiselle lapselle perusopetuslain mukaisia kuljetuksia silloin, kun lapselle oli järjestetty erityishuoltona lyhytaikaista laitoshoidtoa toisessa kunnassa sijaitsevassa tilapäishoitopaikassa joka toinen viikko. Kaupungin eri toimialojen olisi tullut riittävän ajoissa sopia siitä, miten kuljetukset välttämättömine saattajapalveluineen järjestetään ja miten tarvittaessa sovitaan kustannusten jaosta kaupungin toimialojen kesken. AOA painotti suunnitelmallisen monialaisen ja -ammattillisen yhteistyön merkitystä vammaisen lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioimisessa ja lapsen edun turvaamisessa, kun hänen palvelujaan suunnitellaan, järjestetään ja niistä päätetään.

3.4.7 RATKAISUJA TERVEYDENHUOLLON ALALTA

YK:n vammaisyleissopimuksen 25 artiklassa turvataan vammaisten henkilöiden oikeus parhaaseen mahdolliseen terveyden tasoon ilman syrjintää vammaisuuden perusteella ja varmistetaan terveydenhuoltopalvelujen saatavuus vammaisille henkilöille. Artiklan mukaan terveydenhuoltopalveluihin katsotaan kuuluvan myös terveyteen liittyvä kuntoutus. Sopijapuolet ovat sitoutuneet järjestämään vammaisille henkilöille samanlaajuiset, -laatuiset ja -tasoiset terveydenhuoltopalvelut kuin muille ihmisille.

Asiassa 876/2022* AOA katsoi, että kantelijan pyörätuolin välttämättömien lisävarusteiden sovittaminen ja hankinta olisi tullut tehdä viivytyksettä terveyteen ja turvallisuuteen liittyvien syiden vuoksi. AOA korosti vielä, että selkäydinvammasta johtuvien tuntuu puutosten vuoksi oli ollut erityisen tärkeää, että vaikeavammaisen henkilön apuväline (esimerkiksi pyörätuoli) saadaan mahdollisimman nopeasti käyttökuntoon ja käyttäjälle sopivaksi sekä turvalliseksi. Näin toimimalla voitiin estää vääränlaisesta tai muutoin soveltumattomasta apuvälineestä aiheutuvat terveydelliset haitat.

Apuvälineasetuksen mukaan apuvälineen tarve on arvioitava käyttäjälähtöisesti, oikea-aikaisesti ja yksilöllisesti. Tämä koskee myös apuvälineiden välttämättömiä lisävarusteita, kuten pyörätuolin pitkäaikaisen ja turvallisen käytön mahdollistavia pehmusteita.

Toisessa apuvälinelähetettä koskevassa ratkaisussa 3072/2022* AOAS Sarja katsoi hyvinvointialueen kehitysvammapoliklinikan menetelleen hallintolain, terveydenhuoltolain ja potilasasiakirja-asetuksen vastaisesti sillä seurauksella, että lapsen oikeus perustuslaissa turvattuihin riittäviin terveyspalveluihin ja potilaslaissa säädettyyn laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon ei ollut tuolloin toteutunut.

AOAS korosti, että potilasasiakirjojen laatimista koskevien säännösten noudattamisella turvataan oikeusturvaa koskevan perusoikeuden ja perusoikeuksina turvattujen riittävien terveyspalvelujen toteutumista.

AOAS piti laiminlyöntiä vakavana. Moitittavuuden arvioinnissa AOAS otti huomioon, että kysymys oli ollut haavoittuvassa asemassa olevan vammaisen lapsen välttämätöntä apuvälinettä koskevan lähetteen tekemisestä. AOAS kiinnitti huomiota myös siihen, että vammaisen lapsen asiakasprosessin epäonnistuminen oli johtunut sekä viranomaisen toimintatapojen (lähetekäytännöt) epäselvyydestä että huolimattomuudesta lähetteen teossa.

Lapsen toimintaterapiaa koskevassa ratkaisussaan 5574/2022 AOA totesi hoitoon pääsyn enimmäisaikojen ylittyneen, kun lapsen toimintaterapia käynnistyi vasta reilun vuoden kuluttua siitä, kun hoidon tarve oli todettu. Toimintaterapian alkamisen viivästymistä perusteltiin sillä, että toimintaterapeuteista oli valtakunnallisesti pulaa ja tilanne kunnassa oli ollut vaikea. AOA ei voinut vakuuttua siitä, että kunta olisi asianmukaisesti täyttänyt velvollisuutensa valvoa ulkoistamiensa, mutta edelleen sen järjestämisvastuulla olevien terveyspalvelujen toteutumista.

3.4.8 RATKAISU ALUE- JA PAIKALLISHALLINNON ALALTA

LAITOSÄÄNESTYSJÄRJESTELYT PSYKIATRISELLE OSASTOLLA

Tapauksessa 2319/2023* AOA antoi kaupungin vaaliviranomaiselle (vaalitoimikunta) huomautuksen vastaisuuden varalle menettelyvirheestä laitosäänestystä koskevassa tiedotuksessa ja viestinnässä. Lisäksi AOA kiinnitti vastaisuuden varalle hyvinvointialueen ja keskussairaalan huomiota henkilökunnan velvollisuuteen yleisesti myötävaikuttaa laitosäänestyksen asianmukaiseen toteuttamiseen.

AOA totesi, että perusoikeuksien edistämismisvelvollisuus velvoittaa keskussairaalan ja hyvinvointialueen henkilöstöä. Lisäksi AOA kiinnitti hyvinvointialueen ja keskussairaalan huomiota viranomaisten yhteistyövelvoitteeseen laitosäänestyksessä.

AOA katsoi selvitetyn, etteivät kaikki potilaat keskussairaalan psykoosien akuuttiosastolla päässeet äänestämään eduskuntavaalien 2023 laitosäänestyksessä. Sairaala oli vaalitoimikunnan pyynnöstä tiedottanut etukäteen laitosäänestyspäivästä osastojen potilaille. AOA:n näkemyksen mukaan laitosäänestyksen toteutuksen epäonnistumisen keskeinen syy oli, että vaalitoimikunta ei ollut sopinut tai ilmoittanut etukäteen tarkan kellonajan, jolloin vaalitoimikunta saapui psykiatrian osastolle.

AOA päätyi siihen, että kantelijoiden äänioikeuden käytön estyminen laitosäänestyksessä on johtunut ensisijaisesti vastuullisen vaaliviranomaisen – vaalitoimikunnan – menettelyvirheestä. AOA piti virhettä vakavana, koska sen seurauksena jotkut psykiatrian osaston potilaat eivät olleet saaneet käyttää perusoikeutena turvattua äänioikeuttaan laitosäänestyksessä.

Äänestyspaikkana olevan laitoksen käytännöt ja menettelytavat eivät saa johtaa siihen, että laitoksessa hoidossa oleva henkilö ei voi käyttää perustuslaissa turvattua äänioikeuttaan. Selvityksestä ei ollut ilmennyt, että sairaalan henkilökunta olisi ilmoittanut vaaliviranomaisille havainneensa laitosäänestyksen toteuttamisessa ongelmia.